

Nykterhetsrörelsen i Mariefred – drömmen om en egen lokal.

Den 29 januari 1882 bildades logen nr 71 Förgätmigej av IOGT på initiativ av bokhållaren August Mikael Wiktorsson och blev en del av den snabbt växande nykterhetsrörelsen i landet. Den hade spritt sig till Sverige efter modell av den amerikanska International Order of Good Templars. I en orden skulle föreningarna kallas "loger" och nummer 71 säger oss att Mariefred var tidigt ute.

Den första logen bildades 1879 i Klippan. Logerna fick sin numrering varefter de bildades och registrerades på riksnivå.

Medlemmarna kallades i dagligt tal godtemplare och alla de lokaler eller hus som så småningom växte som svampar ur marken runt om i landet kallades oftast Godtemplargården eller Godtemplarhuset eller rätt och slätt "go'templarn".

Med sina 135 år på nacken torde Mariefreds IOGT-NTO-förening vara en av de äldsta nu verksamma föreningarna i Mariefred. Dess historia finns bevarad i föreningsarkivet i det gamla häktet vid Rådhusorget i ett prydligt arkiv där åtminstone de första hundra åren är väl dokumenterade. Viktigast är förstås mötesprotokollen varav praktiskt taget samliga finns kvar, men där ryms också mycket fotografier, affischer, inbjudningar, tidningsreferat. Den livliga verksamheten hos nykterhetslogen under många, många årtionden är en viktig del av stadens historia.

Ödet ville att denna ovärderliga arkivskatt skulle bevaras till eftervärlden. Det kunde mycket väl hänt att stora delar av den gått förlorad när Godtemplargården brann upp 1983 (mer om detta senare). Men innan dess hade flitiga medlemmar gripit tag i den viktiga uppgiften att arkivera.

Här fanns mycket att hämta när Yngve Andersson och Alvar Åhbeck till hundraårsdagen 1982 satte samman en historik vid namn "100 år med IOGT-NTO i Mariefred". Det är en liten skrift som ibland annat skildrar den nästan rörande kampen under de första tjugo åren för att skaffa bra möteslokaler, trots knappa resurser.

Logen bildades vid ett sammanträde i Mariefreds folkskola, den vita byggnaden i slutet av Strandvägen, men man fick inte i fortsättningen använda skolan som möteslokal. Detta trots att skolläraren och kantorn J.P.

Bohman blev logens första ordförande. Troligen fanns det en viss tvekan i samhället om vad det skulle bli av denna nya rörelse som sade sig vara politiskt och religiöst obunden och vars enda krav för medlemskap var ett helnyktert leverne.

Man lyckades i alla fall hyra in sig hos skomakarmästare C.F. Eriksson i gården nr. 34 vid Haggatan, numera Munkhagsgatan, men snart kom man ihop sig med hyresvärden som ville mura igen kakelungen och krävde att logen skulle bekosta en järnkamin i stället. Räddningen kom när källarmästare Wallander som drev att han drev Stadshotellet, hade en välvillig inställning till nykterhetssträvandena, erbjöd logen och Missionsföreningen att hyra en lägenhet i sin gård 59:an vid Lilla Torget, numera kallat Kungshustorget. Det är det stora röda huset som fortfarande står utefter torgets södra flank.

Det dröjde inte länge förrän IOGT och källarmästaren också blev osams. Ett erbjudande att köpa bostället Wik, nuvarande Djurgårdsporten, för fyra tusen kronor måste avvisas. Det var alldeles för mycket pengar, så man fick bli sams med källarmästaren igen och bli kvar i 59:an. 1886 beslöts att dela verksamheten i två loger. Det var helt enkelt för mycket medlemmar för att ha en effektiv

verksamhet och få plats i lokalen. Logen 1175 Gripsholm bildades och logerna delade lokal, hade båda möten på söndagar men på olika tider. Över tid uppstod svårigheter i samarbetet inte minst av ideologiska skäl, en historia för sig, men också genom att båda logerna hade stora ekonomiska svårigheter. Efter långa uppslitande gräl lyckades man ändå komma överens och 1882 bildades den gemensamma logen 1691 Förgätmigej. Det gamla fina numret 71 glömde man dock inte. På det fantastiska standaret som idag kan beskådas på IOGT-NTO-lokalen står det "Logen Förgät mig ej N:1691" men under det har man klämt in "F.D. 71" och idag används åter nummer 71 i det officiella namnet.

Det är idag lite svårt att föreställa sig hur livet i föreningen och för den enskilda medlemmen tedde sig på den tiden. Det var stora klasskillnader i samhället och de flesta medlemmarna tillhörde sannerligen inte de bäst bemedlade, de tillhörde vad som ibland kallas "småfolket". Logen betydde troligen mycket för många som annars skulle ha mycket begränsade

möjligheter till lite guldkant på tillvaron. Den gav social gemenskap och solidarisk stötta när man behövde det. Verksamheten var livlig. Här kunde man få delta i möten, föredrag, utflykter, julfester, sång och musik. Redan i november 1882 kom den första orgeln med båten, köpt på avbetalning. Ett lånebibliotek upprättades med skänkta böcker. Medlemmarna kunde också få låna lokalen eller porslinet till egna fester.

Det rika innehållet i medlemskapet hade stort dragningskraft och konkurrerade framgångsrikt med alkoholens lockelser. Självklart var det också många som gick med som en ren reaktion mot det utbredda spritmissbruket, flera av stadens potentater och välbesuttna fanns med som medlemmar eller gynnare. På 1890-talet hade föreningen över 90 medlemmar vilket var mycket i förhållande till innevånarantalet i den lilla staden. Då hade det också bildats loger i Åker, Toresund och Taxinge.

Kravet på helnykterhet var förstås rigoröst. Ett brutet nykterhetslöfte ledde omedelbart till uteslutning, men man kunde göra avbön och bli återintagen. Protokollen är fulla av sådana ärenden. Också i övrigt skulle man som medlem hålla alkoholen på armlängds avstånd. Man fick inte ens befatta sig med alkohol som andra skulle dricka, inte heller yrkesmässigt. ”Broder Ekstrand” bad till exempel att få tillåtelse att hämta öl åt sin arbetsgivare, järnhandlarn. Men det blev blankt avslag. Jag minns att vi, så sent som på 1960-talet, hade en gammal medlem som vägrade komma med på en fest som arrangerades i en lokal där det normalt serverades alkohol.

Åter till lokalfrågan. Drömmen om en egen lokal slocknade aldrig. Efter att 1886 ha fått avslag på en begäran hos stadsfullmäktige att få disponera en tomt vi Haggatan fick man i stället dispositionsrätten till den så kallade Gröna plan på Båtsmansberget. Kravet var att huset skulle vara uppfört inom fem år. En av medlemmarna gjorde en ritning som godkändes men trots stora ansträngningar lyckades man inte samla ihop de pengar som behövdes. Man fick lämna tillbaka tomten.

1896 sålde källarmästare Wallander 59:an till möbelfabrikören L. J. Larsson som behövde hela huset, också de lokaler som logen disponerade. Logen fick då erbjudandet att hyra in sig i det relativt nybyggda Elimkapellet, men det dröjde bara drygt ett år tills baptistförsamlingen bestämde sig för att IOGT:s verksamhet inte passade in i deras lokaler. Möjligen var verksamheten för profan. Man lyckades då hyra in sig i åkare Nybergs gård på Långgatan, som ligger precis tvärs över gatan från den nuvarande IOGT-NTO-gården. Men det var inte någon bra lokal. Nästa försök blev garvare Söderströms gård på Långgatan nr 12. När den fattiga föreningen erbjöds hundra kronor av någon som ville starta affärsverksamhet där så kunde man inte motstå detta utan man tog hundringen och flyttade tillbaka till de små lokalerna på Åkaregården.

Nu var det nära att man gav upp. Nedläggning diskuterades allvarligt när möjligheten att hyra lokal i den nybyggda Arbetarföreningen, det vi nu

kallar Biohuset, uppdagade sig. Dit flyttades verksamheten för en tid. Men nu hade dessutom en ungdomsloge bildats som var mycket aktiv och tanken på en egen lokal, ett eget hus, kunde man inte släppa. Man bildade i alla fall en byggnadsförening 1906 och efter ett par år öppnade sig helt oväntat en möjlighet!

Frälsningssoldaten August Helgstrand ägde en fastighet på Långgatan som han byggt om och bland annat inrett en relativt stor samlingslokal. Han hade hoppats att där hysa en kår av Frälsningsarmén, men försöken att få igång en kår ville inte ta sig och när han förstod att han måste ge upp så framstod IOGT som den mest lämpliga köparen. År 1909 flyttade IOGT in, riksdagsman C. E. Andersson från Nyköping invigningstalade och sedan dess har gården på Långgatan 21 varit Mariefreds alkoholfria zon. När detta skrivs i hela etthundraåttio år!

Godtemplargården Långgatan. Bilden kan vara från början 60-talet.

När jag 1963 flyttade till Mariefred var det alltså i den gamla helgstrandska gården min man och jag hittade våra godtemplarbröder och – systrar. Den var vid det laget ärligt sagt ganska ruffig. Samlingssalen på övervåningen hade fortfarande kvar den gamla järnkaminen, men den användes förstås inte. På nedre botten fanns två lägenheter. Den ena uthyrd och den andra disponerades av scoutkåren. Jag vet att det var ständiga diskussioner om brandsäkerheten och hur vi skulle kunna säkra utrymningen från samlingslokalen och jag vill minnas att det hängde ett hot om stängning från myndigheterna över gården.

Och så...sent på kvällen den 5 juni 1983 upptäckte någon att det brann i Godtemplargården. En brand inne i Mariefred med sin träbebyggelse är alltid dramatisk, men ingen annan fastighet kom till skada trots att huset stod vägg i vägg med familjen Wadek Slomas hus på Långgatan 23. Det mesta gick förlorat i godtemplarhuset som totalförstördes. Man lyckades dock rädda de båda standaren som nu renoverade sitter inom glas och ram på scenen i det nya huset.

Eldsvådan 1983 totalförstörde det gamla timmerhuset. Foto Kjell Lundberg

Ett nytt hus byggdes raskt upp.

Jag minns att det fanns minst två förslag på utformning och planlösning och vi var inte helt eniga om vilket som skulle väljas.

Vi var några stycken som tyckte att exteriören var vackrare på det andra alternativet.

Men majoriteten valde det hus som nu står där och i november 1984

kunde det invigas av dåvarande för

Nuvarande IOGT-lokal.

-bundsordföranden Rolf Persson.

Numera är begreppet "orden" på riksorganisationen ändrat till förbund och "logen" kallas numera lokalförening. På 70-talet slogs IOGT samman med NTO (Nationaltemplarorden) och organisationen heter nu IOGT-NTO som det nu står på skyltarna på huset. Förutom de mera sentida ljusskyltarna hänger där också den gamla fina lyktan som satt över entrén till samlingslokalen i det gamla huset.

Idag är verksamheten i den egna föreningen inte så livlig, men huset är flitigt använt av andra föreningar och där ordnas dans - och yogagrupper, barnkalas, föreläsningar och kurser. Det fyller därmed fortfarande en funktion som berikar livet för många innevånare i Mariefred.

Med god hjälp av salig Alvar Åhbeck och Yngve Anderssons hundraårshistorik ur vilken jag främst valt att vaska fram turerna kring lokalfrågan.

Maj-Lis Lööw

Affes tillägg.

Det fanns även ett litet vindsrum med fönster åt norr. En brant ranglig vindstrappa ledde ditupp. På 1960-talet, 66 och ev några år framåt fanns en 'förening' som en augustikväll bildades av 14 mariefredsungomar. Vi var nog alla runt 16-17 år. Av någon anledning blev namnet MÄF. Kanske man förknippade bildandet med äppeltider i augusti. Mariefreds Äppelförening blev det kallat. Vi hade roligt tillsammans. Vi spelade och sjöng för bla MBK på deras årsfest. En gång för mariefredsborna från den lastkajen som då fanns bakom Torghallen.

Vi ville ha en egen lokal att träffas och umgås i och en av medlemmarnas pappa, som var aktiv i logen, fixade så vi fick tillgång till vindsrummet som vi målade och tapetserade med gamla bioafficher mm. Gamla möbler bars också upp.

Vi tillbringade mycket tid där och hade en hel del skoj. Vi var i alla fall inte ute på stan och härjade. På tal om brandrisk borde vi väl aldrig ha fått sätta en fot där. Inte en möjlighet att ta sig ut om det börjat brinna. Har för mig att det fanns en järnkamin där, på rummet. Där eldade vi allt som kunde ge värme. Det var också den tid då alla skulle lära sig röka och visst bolmades det. Vi smällde påsksmällar däruppe också. Konstigt att vi inte satte eld på fastigheten redan då. Det hände dock aldrig något allvarligt men av någon anledning fick vi så småningom flytta ut.

